

Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçün Bir Simgesi: Aysel Özgür Olayı (1986-1987)

Süleyman AŞIK¹

Öz: Yüzlerce yıl Osmanlı Devleti idaresinde yaşayan Bulgarlar, 1789 Fransız İhtilali'nin ardından ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisiyle Osmanlı idaresinden ayrılmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu süreçte, Bulgaristan 1908'de bağımsızlığını ilan etmiş ve Osmanlı Devleti'nin bunu 1909 yılında tanınmasıyla resmen bağımsız bir krallık haline gelmiştir. Daha sonraki süreçte, bu coğrafyada yaşayan Müslüman Türkler maruz kaldığı baskı ve zulüm sonucunda Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından sonra da Bulgaristan Türklerinin sıkıntıları devam etmiş, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'da komünist rejimin tesisiyle Türkler çok daha zorlu şartlarla karşı karşıya kalmıştır. "Yeniden Doğu Süreci" adını verdiği politikaya geçen Bulgaristan, 1980 yılından sonra Türklerle yönelik baskı ve asimilasyon faaliyetlerini hızlandırmıştır. 1984 yılında Bulgar Meclisi'nde, Türk isimlerinin zorla değiştirilmesi ve kamuya açık yerlerde Türkçe konuşmanın yasaklanması kararı alınmıştır. 1985 yılına gelindiğinde ise Türkçe konuşma yaşamının boyutu genişletilmiştir. Söz konusu olayların fizikî şiddete dönüşmesi sonucunda 1980'li yıllarda pek çok Türk kendilerini güvende hissetmeyerek anavatana göç etmeye başlamıştır. Bu yıllarda Türkiye'ye gelen Bulgaristan Türkleri arasında Aysel Özgür isimli bir kız çocuğunun ailesi de bulunmaktaydı. Kızları Aysel'i orada rehin bırakmak zorunda kalan Özgür ailesi, Türkiye'de yaptıkları girişimlerle kızlarının getirilmesi için mücadele vermiş ve 1987 yılının sonunda mutlu sona ulaşmışlardır. Bu çalışmada, 1980'lerde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçün bir simgesi haline gelen Aysel Özgür Olayı incelenmiştir. Çalışmada, Dışişleri Bakanlığı Arşivi, TBMM Tutanakları ve dönemin yazılı basın kaynakları kullanılmıştır. Ayrıca söz konusu göçe ilişkin literatürde mevcut bilgi ve bulgular irdelenerek ana kaynaklar ile sentezlenmiştir. Bu şekilde, Türkiye'nin hâl-i hazırda sosyopolitik ve kültürel yapısını da etkileyen, Anadolu'nun yakın tarihte tanıklık ettiği en büyük göç hareketlerinden birisinin arka planının aydınlatılması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Aysel Özgür, Turgut Özal, Bulgaristan, Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, Türk Göçü.

A Symbol of Migration from Bulgaria to Türkiye: The Incident of Aysel Özgür (1986-1987)

Abstract: Having lived under the rule of the Ottoman Empire for hundreds of years, The Bulgarians engaged in various movements to proclaim independence from the Ottoman Empire with the impact of the nationalist movement that emerged after the French Revolution of 1789. During this period, Bulgaria declared independence in 1908 and officially became a sovereign once the Ottoman Empire recognized it in 1909. Thereafter, Muslim Turks living in this territory were forced to migrate to Anatolia because of the oppression and persecution they were subjected to. The problems of the Bulgarian Turks continued after the proclamation of the Republic in Türkiye. Following the communist regime in Bulgaria after World War II, the Turks faced more hardships. Bulgaria, which embarked on a policy called "The Revival Process", intensified its oppression and assimilation efforts against the Turks after 1980. In 1984, the Bulgarian Parliament changed Turkish names forcibly and banned speaking Turkish publicly. In 1985, the prohibition of speaking Turkish was drastically expanded. As these incidents escalated into physical violence, many Turks did not feel secure and started to migrate to their homeland in the 1980s. Among the Bulgarian Turks who came to Türkiye in these years was the family of a girl named Aysel Özgür. The

Geliş Tarihi: 31.05.2024 Kabul Tarihi: 28.08.2024 Makale Türü: Araştırma Makalesi

¹ İzmir Bakırçay Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir, Türkiye, e-posta: suleyman.asik@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5818-6245

Bu makale, 8-10 Mayıs 2024 tarihleri arasında Bitlis Eren Üniversitesi tarafından düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Atf için/ To cite:

Aşık, S. (2024). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçün Bir Simgesi: Aysel Özgür Olayı (1986-1987). *Eren Dergisi*, 3(5), 11-25.

Özgür family, who had to leave their daughter Aysel as a hostage in Bulgaria, strived for the return of their daughter through their initiatives in Türkiye. Finally, they achieved a happy ending at the end of 1987. This study focuses on the Aysel Özgür Incident, a symbol of migration from Bulgaria to Türkiye in the 1980s. The study examined the Archive of the Ministry of Foreign Affairs, the Official Records of the Grand National Assembly of Türkiye, and the print media sources of the period. The information and findings in the relevant literature on the migration in question were also analyzed and combined with the primary sources. This study aims to shed light on the background of one of the most significant migration movements Anatolia has witnessed in recent history, which has also affected Türkiye's current sociopolitical and cultural structure.

Keywords: Aysel Özgür, Turgut Özal, Bulgaria, Türkiye-Bulgaria Relations, Turkish Migration.

Giriş

"Dindışı" bir söylem üzerine temellenen Avrupa'nın ilk büyük toplumsal ayaklanması Fransız İhtilali (Lewis, 2009: 76) modern ulus devletlerin kurulmasında başat rol oynamıştır (Savrun, 2018: 6). Avrupa tarihinde milliyetçilik, dinin yerine geçen bir ideoloji olmuştur (Yavuz, 2019: 222). Avrupa'da bu gelişmeler meydana gelirken, Osmanlı Devleti ise eski ihtişamlı günlerinin çok uzağındaydı. O döneme kadar kendilerini Hıristiyan tebaa olarak gören gayrimüslimler artık kendilerini Sırp, Bulgar, Rum olarak görmekteydi (Burma, 2012: 68). Bu nedenle, belirtilen kesimler Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız olmak için birtakım isyan faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Bu kapsamda, 1876'da Bulgarlar Müslüman Türklere çok sert bir şekilde saldırmış fakat bu hareket kısa bir süre sonra bastırılmıştır (Kinross, 2020: 524). 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Bulgaristan'ın hukuki statüsü özerk bir prenslik olarak belirlenmişti. Ancak, bu statü Bulgarlar için yeterli değildi. Hedefleri tam bağımsızlık elde etmekte. Bu düşünceden hareketle, prenslik dışında kalan tüm Bulgarların tek çatı altında toplanmasına çalışıldı. 1903 yılıyla birlikte silahlanmaya başladılar. Osmanlı Devleti'nde 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet'in dış politikaya etkisi sonucu Bulgaristan tam bağımsızlık için harekete geçti. Avrupa'nın da desteğini arkasına alan Bulgaristan 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlığını ilan etti (Doğan, 2020: 307-311, 315-316). 19 Nisan 1909'da da Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanıdı. Taraflar arasında imzalanan protokole göre Bulgar yönetimi, sınırları içindeki Türk-Müslüman azınlığın din ve ibadet özgürlüğünü taahhüt etti. Ayrıca, Türklerle Bulgarların eşit haklara sahip olacakları belirtildi. Fakat ilerleyen süreçte verilen sözler tutulmamış, hatta Bulgar yönetimi Türk çocukların gerekli eğitimi almasını dahi engellemeye çalışmıştır (Yavuz, 2019: 225). 1912'de başlayan Balkan Savaşı'nda Türklerle Bulgarların karşı karşıya gelmesi de Türkler açısından sıkıntılara yol açmış, direnç gösterenler zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır (Kemaloğlu, 2012: 29). Bu tablo karşısında Türkler kendini güvende hissetmeyerek anavatana dönmeye başlamıştır. Bu dönemden Soğuk Savaş'ın sonuna kadar yaklaşık bir milyon Türk anayurda gelmiştir (Simeonov, 2019: 499).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde Bulgaristan'daki Türklerin sıkıntılı hayatı devam ederken, faşist Bulgar idaresi 1930'lu yıllarda baskılarını daha da artırmıştır. Türkiye'de Latin alfabesinin kabulünün hemen ardından Bulgaristan'daki Türk okullarında da yeni alfabe benimsenmiş, fakat Bulgar yönetimi bu alfabeyi yasaklarken, birçok Türk okulunu da kapatmıştır. 1934'te Bulgar yönetimi tarafından birçok köyün Türkçe isimleri Bulgarca ile değiştirilmiştir (Yavuz, 2019: 225). Birkaç yıl sonra Bulgaristan yönetimi şu tezi savunmuştur: "Sizler Türk değilsiniz, beş asırlık Osmanlı egemenliği süresince zorla Müslümanlaştırılmış Bulgarlarsınız." II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu dünyada Türkiye ile Bulgaristan'ın farklı kutuplarda yer alması da Bulgaristan'daki Türkleri olumsuz etkilemiştir (Tahir, 2015: 579). 1939-1949 yılları arasında Bulgaristan idaresi, baskılarını iyiden iyiye artırmış ve Türklerin ülkeyi terk etmesini önlemek için sınır güvenliğini üst düzeye çıkarmıştır (Kemaloğlu, 2012: 32).

II. Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan ile Türkiye 1941 yılında birbirlerine saldırmayacaklarına dair bir bildiri yayımlamış ve bu protokole sadık kalmıştır (Değerli ve Karakuzu, 2016: 315). Ancak, savaşın son senesinde Filibe Türk göçmenleri adına Mehmet Şakir tarafından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'na yazılan bir mektupta, Türkiye'ye göç etmek isteyen Türklerin yanlarında eşya ve para getirmesine izin verilmediği belirtilmiş ve yardımcı olunması istenmiştir (BCA, MGM, Belge Tarihi: 29.01.1945-00.00.0000). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'da komünist yönetimin başa geçmesiyle, Bulgaristan'daki Türk azınlığa karşı baskılar git gide artmıştır.² Esas sıkıntı ise, 1946'da Bulgar hükümetinin tutuklamalara girişmesi, Türk okullarının devletleştirilmesi ve Türklerin tarlalarının ellerinden alınıp kooperatifleştirilmesiyle başlamıştır (Değerli ve Karakuzu, 2016: 315). Bulgar yönetiminin amacı, "hem Türklerden kurtulmak hem de Türkiye'yi kalabalık kitlelerle karşı karşıya getirerek ekonomik anlamda zor durumda bırakmaktır." Fakat Bulgar yönetimi "göç etmesinde kendisi açısından fayda gördüğü kişiler ile Bulgaristan'da pek fazla bağlantıları

² Bulgaristan, 1948 yılından itibaren çeşitli dönemlerde sınırları içerisinde bulunan Pomaklara, Müslüman Romanlara, Tatarlara, Alevilere ve Arnavutlara da asimilasyon politikası uygulamıştır (Dayıoğlu, 2005: 335). Örneğin, 1934 yılında Bulgar yönetiminin yeni Türk alfabesiyle eğitimi yasaklamasına tepki gösteren Pomaklar Bulgarlar tarafından öldürülmüştür (Tahir, 2009: 15). Bulgaristan'da yaşayan Tevfik Kamil Bey, durumu Türk Dışişleri Bakanlığı'na rapor etmiş ve önlem alınmasını istemiştir (Pınar, 2016: 812).

kalmayan ihtiyarlar, çocuklar, dul kadınlar vs. gibi Türklere, Türkiye'ye göç izni verilmesini uygun görmekte, diğerlerine ise bu izni vermemekteydi" (Kamil, 2016: 45-46). Bulgaristan üç ay içinde 250 bin Türk'ün kabulünü istemiştir. Bunun çok zor olduğunu bilen Ankara, sorunu masada çözmek istemişse de karşı tarafın masaya oturmaması üzerine Ekim 1950'de sınır kapısını kapatmıştır (Kemaloğlu, 2012: 36). Bunun üzerine Sofya geri adım atmış ve masaya oturmuştur. Görüşmelerin neticesinde Aralık ayında sınır kapısı açılmıştır (Kamil, 2016: 51). Fakat Bulgarlar daha önce yaptığı gibi, Türklerin arasında Türk olmayan insanları da sınırdan geçirmeye kalkışınca Türkiye bir kez daha sınırını kapatmış, Türk olmayanların geri alınmasından sonra, 1953'te sınır kapısı yeniden açılmıştır. Ancak bu kez de Bulgaristan, Türkleri göndermekten vazgeçip sanayileşme hamlesi başlattığı için iş gücü olarak kullanma yoluna gitmiştir (Kemaloğlu, 2012: 36). Yıllar içerisinde Bulgarların Türklere uyguladıkları sert politikalar devam ettiği hatta asimilasyona dönüştüğü için Türkiye'ye göçler de devam etmiştir. Bulgarların iki ülke ilişkilerini zora sokan bu politikasının arka planında, onlar üzerinde nüfuz sahibi olan SSCB'nin Türkiye'nin Batı Blok'unda yer almasına duyduğu tepki de etkiliydi (Albayrak, 2004: 460). Dolayısıyla, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu dünyası Türkiye ile Bulgaristan arasındaki bu meselede belirleyici bir unsur olmuştur (Özgür, 2004: 614).

1. 1980'li Yıllarda Bulgaristan'daki Türklerin Genel Durumu

1980'li yıllarda yaklaşık 900 bin Müslüman Türk'ün yaşadığı Bulgaristan'da 1980 sonrasında Bulgar yönetiminin Türk azınlığa yönelik baskısının şiddeti artmıştır. Bu politikada, Türkiye'nin baskı altındaki Kıbrıs Türkleri için 1974'te yaptığı askerî harekâtın benzerini Bulgaristan'daki Türkler için de yapabileceği düşüncesinin etkili olduğunu savunan bir görüş vardır (Uzgel, 2010: 176, 178). Dinî alandaki baskılar da giderek artmıştır. Bunun sebebi komünizmde, "dinin değil, ideolojinin kendisinin bir tapınma aracı olarak görülmesiydi." Öte yandan, 1980'e kadar doğan Türk çocuklarının kimliklerinde "Türk" ibaresi yazarken, bu yıldan itibaren kimlik hanesi boş bırakılmaya başlandı. 1984 yılında Bulgar Meclisi'nde, Türklerin isimlerinin zorla değiştirilmesi, kamuya açık yerlerde Türkçe konuşulmasının yasaklanması kararı alındı. 1985'te Türkçe konuşma yasağının boyutu daha da genişletildi. "Yeniden büyük bir devlet olma ideali" doğrultusunda hareket eden Bulgaristan asimilasyon sürecini ve isim değiştirme politikasını "Yeniden Doğu Süreci" (Demirhan, 2019: 253) olarak tanımlamıştır. Tüm bu değişim süreci sadece birkaç ay içerisinde gerçekleşmiştir. Bulgaristan'ın tüm bu politikasının arka planında "Üstün Bulgar Irkı" meydana getirme anlayışı vardı (Çakmak, 2022: 787). Ayrıca, ilerleyen yıllarda Türklerin Bulgar nüfusunu geride bırakacağı endişesi de bahsedilen anlayışın oluşmasında etkiliydi (Atasoy, 2011: 8).

Bulgar yönetimi 1979'dan itibaren uyguladığı bu baskıcı ve asimile amaçlı politikasını uzun yıllar dünya kamuoyundan gizlemiştir (Tahir, 2015: 583). Bu isim değişikliği uygulamasıyla ilgili Bulgaristan Halk Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Dimitir Stoyanov ilgili birimlere gönderdiği genelgede, "Türk soylu bütün Bulgar vatandaşlarının yeniden adlandırılması için hazırlıkların yapılması" talimatını vermiştir. Bu kararın baş sorumlusu ise, Başbakan Todor Jivkov idi. Bulgar yönetiminin uyguladıkları isim değişikliği politikasını nasıl gördüğü şu cümlede saklıdır: "Tarihî bir iş yapıldı, böylece milletimizin üzerinden Türk esaretinin bıraktığı son iz de kaldırılmış, Bulgarların isimleri geri alınmıştır" (Simeonov, 2019: 504-505). Bir taraftan bu politika uygulanırken diğer taraftan, tarihçi ve arkeologlar devreye sokularak Türklerin esasında Bulgar olduğu kanıtlanmaya çalışılıyor ve böylece Türklerin bu kimliklerini benimsemesi için uğraşılıyordu (Uzgel, 2010: 178). İsim değişikliği önce askerdeki sonra sivil hayattaki Türklere uygulanmıştır (Tercüman, 7 Temmuz 1986). Ayrıca, Türkçe eğitime ve Türkçe yayınlara son verilirken, camiler de kapatılmıştır (Coşkun, 2001: 229). Tüm bu yapılanlara karşı çıkan Türkler "siyasi suçlu" sayılırken, Belene³ ve Sofya'da bulunan işkence kamplarına götürülmüşlerdir (Çakmak, 2022: 785).

İçerisinde Bulgaristan Türklerinin de bulunduğu dış Türklerin yaşadığı sıkıntılar TBMM'de ilk kez 22 Mayıs 1984 tarihinde gündeme gelmiştir (Yavuz, 2019: 227). ANAP Balıkesir Milletvekili İsmail Dayı kürsüden Bulgaristan, Yunanistan, Afganistan gibi ülkelerdeki Türklerin sıkıntılarını gündeme getirmiş ve Bulgaristan

³ Bulgar kamplarındaki Türklerin yaşadığı zulümler Türkiye'deki dizi ve filmlere de konu olmuştur. Örneğin, 1987'de yılında TRT 1'de dört bölümden oluşan ve Belene Kampı'nda Türklerin maruz kaldığı zulüm ve işkenceleri anlatan *Belene* dizisi yayınlanmıştır (Tepealtı, 2020: 162).

ile ilgili "Bulgaristan'da Türk köyleri yok edilip insanlarımıza Bulgar ismi koyma baskısı yapılmakta" demıştır. Ardından, dış Türklerle ilgili izlenebilecek yolu şu şekilde dile getirmiştir:

"Lozan Antlaşması çerçevesinde dış Türklerin hukukunun korunmasını daha etkin bir şekilde takip edebiliriz. Ayrıca, buldukları ülkelerde devletlerine saygılı birer vatandaş olarak yaşayan Türklerin erozyona tabi tutulmalarını; millî örf, âdet, dil ve dinlerini yaşamakta güçlüğü maruz bırakılmalarını isteyebiliriz. Radyo ve televizyon neşriyatımızla bütün Türk dünyasına kültürel münasebetlerimizin sıcak yakınlığını yaymalı ve göstermeliyiz. Millî hudutlar dışında kalan Türk dünyasından gelecek ve tahsil yapacak gençlere imkân sağlamalıyız. Bu ülkelerden gelip ülkemize yerleşen ve kendi kardeşleriyle daha yakın münasebetlere devam eden derneklere ve Dış Türkler Konfederasyonu topluluğunda bulunan teşekküllere daha yakın ve daha büyük alaka göstermeliyiz" (TBMM Tutanak Dergisi, 22.05.1984: 676).

TBMM'de bu konuşmanın gerçekleştiği dönemde Bulgaristan Göçmenleri Heyeti tarafından yapılan açıklamada da son dönemde Türkler üzerinde artan baskıların bir soykırıma dönüştüğü belirtilmiş ve zorla isim değiştirildiği ifade edilmiştir. Heyet, açıklamasında özetle şunları söylemiştir:

"1980'lerden sonra ordu ile polis birlikleri ve hükümet tarafından silahlandırılan en azılı Türk düşmanlarıyla, Türklere karşı soykırıma girilmiştir. 1982'den sonra, nüfusunun yüzde 92'sini Türklerin oluşturduğu Kırcaali (Kırcaali) vilayetindeki Türklerin Bulgarlaştırılmasına geçilmiştir. Helikopterlerle havadan Türk avcılığı yapılmakta, köyler ordu birlikleri tarafından çembere alınmakta, silahlı Türk düşmanları hane hane dolaşarak Rodop köylerini kana bulamaktadır. Saldırıları genellikle gece yarısı yapılmaktadır. Son verilere göre, bu saldırılarda 1020 Türk, 16 polis, 9 asker, 3 subay ölmüştür. 100'den fazla Türk intihar etmiştir. 360'tan fazla Türk kızının ırzına geçilmiştir. 8400'den fazla Rodop Türk'ü tutuklanmış, 1462'si sakat kalmıştır."

Bunun yanı sıra, Bulgaristan'dan gelip Lüleburgaz'a yerleşen Bulgaristan Türklerinden bir grup da Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile TBMM Başkanı Necmettin Karaduman'a mektup yazarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Bulgar makamları nezdinde girişimlerde bulunarak soydaşlarına yardım etmesini talep etmiştir (Tercüman, 27 Mayıs 1984).

Bu meselenin bir tarafı olarak Türkiye konuya müdahil olup gerek uluslararası toplantılarda gerekse ikili görüşmelerde Bulgaristan'daki Türklerin haklarını savunmuştur. 1985 Şubat'ında, dönemin Bulgaristan Türkiye Büyükelçisi Ömer Engin Lütem Ankara'ya çağırılarak, kendisinden konuyla ilgili bilgi alınmıştır. Bunun ardından Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi Argur Konstantinov ile görüşmüş ve diplomatlar ile basın mensuplarının köylerde rahatça incelemelerde bulunmasını talep etmiştir. Ancak, muhatabı konu ile ilgili yapılan haberlerin "maksatlı" olduğunu ve zorla isim değiştirme durumunun söz konusu olmadığını iddia etmiştir (Kemaloğlu, 2012: 47-48). Bulgaristan, Türkiye'nin müzakereler ile çözüm arayışını iç işlerine müdahale olarak görmüştür (Uzgel, 2010: 179). Bulgaristan Türkiye Büyükelçisi Lütem, Dışişleri Bakanlığı'na, Bulgarların baskıları durdurmasını talep etmekle bir sonuç alınamayacağını, sonuç alabilmek için yeni önlemler düşünülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda, dünyadaki imajına çok önem veren, kendini "misafirperver", "insancıl" ve "barışsever" gösterme gayreti içinde olan komünist Bulgaristan'ın Türklere yaptıklarının vermek istedikleri imajla ters düştüğünün ortaya konmasının etkili olabileceğini ifade etmiştir (Lütem, 2000: 157-158).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti meseleyi uluslararası kamuoyuna izah etmek adına Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, 1986 yılında hazırlanan bir raporda, Bulgar Komünist Partisi'nin 1971 tarihli programı doğrultusunda hareket edilerek "Birleşik Sosyalist Bulgar ulusu" inşa edilmeye çalışıldığı; bu doğrultuda Bulgaristan'ın 1985'teki nüfus sayımında Müslüman Türkleri yok saymaya çalıştığı ve tek tip bir toplum inşa etmek istediği ifade edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 1986-09-27 / 8515-59682-19). Türkiye diğer yandan, İslam Konferansı Örgütü üzerinden de meseleye Müslüman dünyasının da ilgisini çekmek için girişimlerde bulunmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 1986-12-14 / 8515-59682-62).

Türkiye meseleye uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışırken, Bulgaristan Meclis Başkanı

Stanko Todorov yaptığı bir konuşmada, isim değişikliğinin “kendiliğinden geniş çapta ve yeni bir güçle” gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte Türkiye’yi suçlayan Todorov şöyle konuşmuştur:

“(…) Komşu Türkiye’deki gerici Türkler, Bulgaristan’da yaşayan ve Türk-Arap adı taşıyan vatandaşlarımız adına konuştuklarını iddia ediyor ve onları keyfi şekilde Türk milletine dâhil ediyorlardı. Bulgar adlarının yeniden alınması bu vatandaşlarımızı gerici Türkiye’nin etkisinden kurtaracak ve onların sakin ve ikiliksiz bir hayat sürmelerini sağlayacaktır” (Tercüman, 3 Nisan 1985).

Todorov’un bu konuşmasına karşın, ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Bernard Kalb yaptığı açıklamada, Bulgar yöneticilerin “1 milyon Türk’ü eritmek” için silah zoruyla baskı yaptıklarına yönelik güçlü kanıtlar olduğunu söylemiştir (Tercüman, 4 Nisan 1985). Türklerin yaşadığı sıkıntıları Reuters Haber Ajansı da haberleştirmiştir (Tercüman, 4 Nisan 1985). Devlet Bakanı ve Dışişleri Bakanvekili Mesut Yılmaz da Bulgaristan’ın Türklerin göçüne izin vermemesinin amacını şöyle açıklamıştır: “(…) Bulgaristan Türk’ü Bulgar yönetimi için yalnızca emeği sömürülen bir işçidir. Bulgar yönetiminin hayali, ismi değiştirilen Türklerin göç ümitlerini de kaybedip millî ve kültürel benliklerini unutmalarıdır” (Tercüman, 4 Nisan 1985)). Yılmaz ayrıca, Bulgaristan’ın uyguladığı yöntemlerle Bulgaristan’daki Türklerin millî ve kültürel kimliklerini kaybedeceklerine inanmanın “safdillik” (Yeni İstanbul, 4 Nisan 1985) olduğunu söylemiştir. Gazeteci Rauf Tamer de konuyla ilgili kaleme aldığı köşe yazısında, Bulgar idaresinin bu politikasının arkasında, en ağır işlerde Türkler çalıştığı için bu sömürü düzenini sürdürme amacı olduğunu dile getirmiştir. Tamer ayrıca, Todorov’un üslubu karşısında Mesut Yılmaz’ın üslubunu da “nazik” ve “kibar” bularak Yılmaz’ı eleştirmiştir (Tamer, Tercüman 4 Nisan 1985).

Konunun Türkiye’nin gündemine daha yoğun bir şekilde girmesiyle birlikte konu TBMM’de özel olarak görüşülmüştür. Doğru Yol Partisi (DYP) Hatay Milletvekili Murat Sökmenoğlu, Bulgaristan Millet Meclisi Başkanı Todorov’un, Türklerin Türkiye’ye göçüne izin vermek niyetinde olmadıkları yönündeki açıklaması üzerine Başbakan Turgut Özal’ın sözlü olarak cevaplaması talebiyle üç soru yönelmiştir. Sorular şöyledir:

- “Soydaşlarımıza Bulgaristan’da yapılan baskıyı alenen dünya kamuoyuna ilan etmiş bulunan Bulgar Meclis Başkanı’nın tavrı karşısında ne gibi bir önlem alınmıştır?”
- Cumhuriyet Hükümetimizin, Bulgaristan’da eziyet edilen soydaşlarımızın göçlerine izin verilmeyerek, hatta Anavatana göç arzusu izhar edenleri de sürgüne göndereceklerini açıklaması karşısında, son tutumu nedir?
- ‘Camilerin, dinî inançların sosyalizme karşı kullanıldığında layık olduğu tedbir alınacaktır’ diyen zihniyete karşı düşünülen tedbir nedir?’

Turgut Özal’ın yerine kürsüye Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu çıkmıştır. Bulgar hükümetinin tüm çağrılarına rağmen masaya oturmaya yanaşmadığını söyleyen Halefoğlu, bir göç anlaşması yapılması için yoğun bir çaba içerisinde olduklarını ifade etmiştir. İsim değişikliği politikasıyla ilgili ise şunları söylemiştir: “Bulgar yetkilileri başlangıçta reddettikleri isim değiştirme kampanyasının mevcudiyetini nihayet kabul etmişler, ancak bunun gönüllü olarak yapıldığını ileri sürmeye başlamışlardır. Tabiatıyla bu söylediklerine kendileri bile inanmamaktadırlar” (TBMM Tutanak Dergisi, 16.04.1985: 151-152).

2. Aysel Özgür Olayı

2.1. Bulgaristan Yılları

Bulgaristan’da yaşanan sıkıntılara maruz kalan bir Türk ailesi de “Özgür” ailesi idi.⁴ Gördükleri baskılar sonucu 1983 yılında Türkiye’ye gelen Özgür ailesi 12 yaşındaki çocukları Aysel’i Bulgaristan’da rehin bırakmak zorunda kalmıştı (Kemaloğlu, 2012: 136).⁵ Rehin bırakma konusu aile için son derece “can yakıcı”

⁴ Ailenin Bulgaristan’da kullandığı soyadı “Mehmedov” idi. “Türk Çocuklarını Rehin Tutuyorlar!”, Tercüman, 7 Temmuz 1986. İltica talebi kabul edilen aile soyadı seçimini yaparken “Vatansever”, “Öztürk” ve “Özgür” arasından Özgür’ü seçmişlerdir. Bulgaristan’da kalan Aysel’in adı ise, Asia Stoyanov olmuştur. “Gidin Ama Geri Dönmeyin”, Tercüman, 8 Temmuz 1986.

⁵ Bulgarlar, yurtdışına çıkış izni verdikleri ailelerin en yakın birkaç ferdini, tercihan çocuklarını dört yıldır “rehine” olarak tutuyorlardı.

bir durumdu. Aile, iki çocuğundan birini tercih etmek zorundaydı. Kızları Aysel 12, oğulları Mehmet ise 10 yaşındaydı. Nihayetinde Mehmet'i yanlarına almaya karar verip, ileride yanlarına almayı planladıkları Aysel'i babaannesine emanet etmeye karar vermişlerdir. Aysel kararı ilk duyduğunda derin bir üzüntü yaşamakla birlikte birkaç saat sonra anne babasına, "Gidin ama sakın geri dönmeyin. İki sene sonra beni de aldirtirsiniz" (Tercüman, 8 Temmuz 1986) demiştir.

Aile, Türkiye'ye önce turist statüsünde gelmiş ardından iltica edip Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1.9.1986: 151).⁶ Özgür ailesi, 14 Haziran 1985 tarihinde Türk vatandaşlığına kabul edildikten sonra kızları için resmî makamlar aracılığıyla mücadeleye girişmiştir. Hatta daha 12-14 Kasım 1984 tarihleri arasında Sofya'da yapılan Türk-Bulgar Konsolosluk görüşmelerinde, Bulgar tarafına, içlerinde Aysel Özgür'ün de yer aldığı, ana-babaları Türkiye'de bulunan Bulgaristan'da kalmış çocukların isimlerini kapsayan bir liste verilmiştir. Aysel Özgür'le ilgili Türkiye'nin Sofya Büyükelçiliği'nden Bulgar Dışişleri'ne 1985 Aralık ayında ayrıca yazılı bir girişimde bulunulmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1.9.1986: 65-66). Bu arada, 2 Temmuz 1986'da İstanbul'da düzenlenen Avrupa Parlamenterler Meclisi toplantısında Bulgaristan'daki Türklerin durumu gündeme gelmiş ve Bulgaristan'dan kaçan beş Türk şahit olarak dinlenmiştir (Tercüman, 3 Temmuz 1986; Milliyet, 3 Temmuz 1986). Konu, komite toplantısında ele alınırken, Komite Başkanı Lonis Jung Çorlu'ya gidip Bulgaristan'dan gelen Türklerle bir araya gelmiştir. Edindiği izlenim, "İnsanlık dışı uygulamanın Bulgaristan'da egemen hale geldiği" (Yeni İstanbul, 5 Temmuz 1986)⁷ şeklindeydi.

İstanbul'da toplantının yapıldığı gün Özgür ailesi, Bulgaristan'ın İstanbul Başkonsolosluğu önünde açlık grevine başlamıştır. Aysel Özgür'ün babası Salih Özgür, Dışişleri Bakanlığı ve Kızılay'a resmî kanallarla müracaat etse de bir sonuç alamadığını söyleyip yaşadıkları soruna önce Türkiye'nin sonra da dünyanın sahip çıkmasını istemiştir. İlerleyen saatlerde polis gelerek (Tercüman, 3 Temmuz 1986),⁸ aileyi izinsiz gösteri yaptıkları gerekçesiyle ikamet ettikleri Mudanya'ya göndermiştir (Tercüman, 9 Temmuz 1986). Baba Salih Özgür ise kızlarından haber alamadıklarını ve nerede olduğunu bilmediklerini söylemiştir (Tercüman, 7 Temmuz 1986). Daha öncesinde Aysel ile birkaç kez telefon görüşmesi yapan ailesi zaman zaman da mektuplaşmıştır. Fakat hem telefon görüşmeleri hem de mektuplaşmalar çok rahat bir ortamda olmamıştır. Mektuplaşmayı daha sonra Sovyetler Birliği'ndeki bir yakınları üzerinden gerçekleştirmişlerdir (Tercüman, 8 Temmuz 1986).

Açlık grevi ile gündeme gelen Özgür ailesi basının da ilgisini çekmiş ve *Tercüman* gazetesi aile ile bir röportaj serisi gerçekleştirerek "Aysel'e Hürriyet" kampanyası başlatmıştır. Doğdukları ülkede yaşadıkları sıkıntıları aile üyelerinden Aysel'in annesi Fatma Özgür, Bulgar bir dostunun polis olan kardeşinin, "Türkiye'ye gidin ve bir daha dönmeyin. 1985'te Bulgaristan'da hiç Türk kalmayacak, herkes Bulgar olacak" dediğini aktarmıştır. Aysel'in 13 yaşındaki kardeşi Mehmet de yaşadıklarını "Ne olursa olsun Türkiye'ye gelmek istiyordum. Artık Türk olduğum için dayak yemekten, Bulgar çocuklarından daha çok çalışıp daha az not almaktan bıkmıştım" (Tercüman, 8 Temmuz 1986) sözleriyle anlatmıştır. Ailenin en büyük korkularından biri de yasaya göre, 16 yaşında kimliği çıkacak olan Aysel'in nüfus kâğıdında Türk ibaresi yazmayacak olması ve bir buçuk yıl içinde Türkiye'ye getirilmemesi durumunda resmen "Bulgar olacak" olmasıydı (Tercüman, 8 Temmuz 1986).

Bulgaristan'daki Türklerin yaşadığı sorunların Türkiye ve dünyanın gündeminde daha hissedilir bir şekilde yer etmesiyle birlikte, konu devlet kademesinin de gündeminde daha çok yer tutmaya başlamıştı. Bu durumda, Aysel'in ailesinin eylemi de son derece önemliydi. Başbakan Turgut Özal Bursa'da Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği (BAL-GÖÇ) yöneticileri ile bir araya gelip yaşananlarla ilgili son

"Türk Çocuklarını Rehin Tutuyorlar!", Tercüman, 7 Temmuz 1986 ve 20 Temmuz 1986. Bundaki amaç, ailenin Bulgaristan'a dönmelerini sağlamaktır. TBMM Tutanak Dergisi, 1.9.1986: 65.

⁶ Tercüman, 3 Temmuz 1986.

⁷ Konu Almanya'nın da gündemine gelmiştir. Hükümet ortağı Hür Demokrat Parti Meclis Grubu Dışişleri Sözcüsü Helmut Schaefer, Bulgarları defalarca kınadıklarını fakat tavırlarının malum olduğunu söylemiş yine de izlenen bu politikanın sonlandırılması için Batı Avrupa ülkeleriyle birlikte gayret sarf ettiklerini söylemiştir. "Ve Almanya da Devreye Giriyor", Tercüman, 15 Temmuz 1986: 9.

⁸ Açlık grevinin tercih edilmesinin sebebini Aysel'in annesi Fatma Özgür gazetelerden, İtalya'ya iltica eden bir Bulgar ailesinin açlık direnişiyle Bulgaristan'da kalan kızlarını dört günde getirdiklerini okuyunca, benzer bir yöntemle kendilerinin de başarılı olabileceklerini düşündüklerini şeklinde açıklamıştır (Tercüman, 9 Temmuz 1986).

bilgileri almıştır. Özgür ailesinin yanı sıra diğer ailelerin sorunlarının da çözümü için gerekli girişimlerde bulunacaklarını söylemiştir (Yeni İstanbul, 10 Temmuz 1986). Özal ayrıca, “Bu dramı bütün dünyaya duyuracağız. Yakalarını bırakmayacağız. (...) Sosyalist ülkeler bile artık onları kerhen destekliyor. Bunları beynelmilel toplantılarda gagalamaya devam edeceğiz. Onların yakasını bırakmayacağız. Bu olaylar oradaki Türkleri daha fazla kenetleyecektir. Başarıya ulaşamazlar. Bu konu unutulamaz. Mücadeleye devam edeceğiz” diyerek, meseleyi ciddiyetle takip ettiklerini belirtmiştir. Bulgar yönetiminin bu politikasının sebebini ise şöyle izah etmiştir: “Bu hükümetin kendi vatandaşlarına hayrı yok. Bulgarların nüfusu artmıyor. Türklerinki artıyor. İşte korkularının sebebi budur.” ANAP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Keçeciler de sorunun çözümü için uluslararası platformlarda her türlü girişimde bulunacaklarını ve Bulgar yönetimi üzerinde “baskıların yapılmasını” temin edeceklerini açıklamıştır (Tercüman, 10 Temmuz 1986).

Dışişleri Bakanlığı'nun girişimleriyle birlikte Anadolu Ajansı (AA) ve TRT de harekete geçmiştir. TRT'nin Aysel'in durumuyla ilgili özel yayınlar yapacağı bildirilirken, AA da dış abonelerine birçok dilde konuyu anlatan haberler geçmeye başlamıştır (Tercüman, 10 Temmuz 1986). Diğer taraftan, ölüm orucuna Mudanya'da devam eden aile, Turgut Özal'ın Bursa'ya geldiği gün baygınlık geçirdiği için kendisiyle görüşme imkânı bulamamış ancak, sonuç alınana kadar ölüm orucuna kaldıkları yerden devam edeceklerini söylemiştir (Tercüman, 10 Temmuz 1986). Fakat baba Salih Özgür, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in, Özgür ailesinin ölmesine razı olmadığını belirtip “Sakin ola ki kendinizi bu açlık grevi ile ölüme terk etmeyin, onların ekmeğine yağ sürmüş olursunuz. Kızımızın Türkiye'ye getirilmesi için çeşitli yollar vardır ve bunun için çaba sarf edilir” demesi üzerine eylemlerine son verdiklerini açıklamıştır (Vatan, 11 Temmuz 1986).

Bu arada, hükümete muhalefetten bir eleştiri gelmiştir. Siyasi tarih profesörü ve aynı zamanda Hür Demokrat Parti Genel Başkan Yardımcısı Fahir Armaoğlu hükümetin Bulgaristan Türkleri ile ilgili izlediği politikayı yeterince aktif bulmadığını, “Hükümetin bugüne kadar Bulgaristan'daki soydaşlarımızla ilgili geniş, planlı ve programlı bir politika benimsediğine şahit olmadık” sözleriyle ifade etmiştir. Buna karşın, konu ile ilgili her türlü desteği vermeye hazır olduklarını söylemiştir (Yeni İstanbul, 14 Temmuz 1986). Bu doğrultuda hareket eden Meclis'te grubu bulunan partiler “tek ses” olmuş ve Aysel'in Türkiye'ye gelmesi için ne gerekiyorsa yapılması gerektiğini açıklamışlardır. Hatta SHP Genel Başkanı Erdal İnönü Sosyalist Enternasyonal Başkanı Willy Brant'a bir telgraf çekerek, konuya hem kendisinin hem Sosyalist Enternasyonal'in gereken ilgiyi göstereceklerine inandığını belirtmiştir (Tercüman, 12 Temmuz 1986). Parlamentolararası Birlik Türk Grubu Başkanı ve ANAP Ankara Milletvekili Barlas Doğu da Bulgar Parlamentolararası Grup Başkanı Peter Voudov'a bir telgraf çekerek, ailesinin haber alamadığı kızları Aysel'in özgürlüğüne kavuşmasını isteyip “Aysel'in dramına son verelim” (Tercüman, 13 Temmuz 1986)⁹ demiştir. Konu yerel siyasetin de gündemine gelmiş ve Ankara Büyükşehir Belediyesi, Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçiliği'nin sularının kesilmesi için konunun belediye meclisine getirilmesine karar vermiştir (Tercüman, 16 Temmuz 1986). Aysel Özgür olayı üzerinden Bulgaristan'da yaşananları, siyaseten yasaklı olduğu dönemde değerlendiren eski Başbakan Süleyman Demirel ise hükümeti tenkit etmiştir. İktidarın “eli kolu bağlı” diyen Demirel, yaşananların “gurur kırıcı” ve “vicdan sızlatıcı” olarak nitelendirmiştir. Çözümün an itibarıyla, Bulgaristan'daki Türklerin tamamını getirmek olduğunu söylemiştir (Tercüman, 1 Ağustos 1986).

Aysel Özgür meselesi kısa sürede toplumun ana gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Örneğin, Cengizhan Mutlu isimli genç bir şair “Aysel'e Ağıt” isimli bir şiir kaleme almış ve birçok sanatçı bu şiirin bestelenmesinin ardından şiiri hep birlikte seslendirmek istediklerini söylemişlerdir. Bu sanatçılar arasında Ahmet Özhan, Bedia Akartürk, Neco, Erol Evgin gibi isimler vardır. Yaptıkları açıklamada, Bulgaristan'daki 2,5 milyon Türk'ü yalnız bırakmayacaklarını ve bunun kendileri için “kutsal bir millî mesele” olduğunu ifade etmişlerdir (Tercüman, 22 Temmuz 1986).

Konu köşe yazarlarının da gündemindeydi. Örneğin, Rauf Tamer köşesinde konuyla ilgili son derece

⁹ Esasında Aysel Özgür Olayı, Bulgaristan'daki Müslüman Türklere uygulanan asimilasyonun tıpkı Naim Süleymanoğlu örneğinde olduğu gibi, dünya kamuoyuna duyurulmasında etkili olmuştur. Fakat Bulgar yönetimi yaşananları kabul etmek istememiştir. Örneğin, Bulgaristan Telgraf Ajansı (BTA) yayımladığı bildirilerde, hükümetin görüşlerini yansıtan ifadeler kullanarak, herhangi bir asimilasyon politikası uygulanmadığını ileri sürmüştür. Yeni İstanbul, 26 Temmuz 1986.

sert bir çıkış yaparak, Bulgarların diplomatik dilden anlamadıklarını, bu yüzden “kısasa kısas” uygulanmasının şart olduğunu ve Türkiye’de bulunan bir Bulgar görevlinin rehin alınması gerektiğini dile getirmiştir (Tamer, Tercüman 11 Temmuz 1986). Ahmet Kabaklı ise, yaşananların 20. yüzyıl dünyasına “parmak ısırtacak bir dram” olduğunu ifade etmiştir. Bulgaristan yönetimini de sert bir şekilde eleştirmiştir: “Bu zulümler, yalnız Bulgaristan, Türkiye ve dünya Türklerine değil, bütün insanlığa yapılmaktadır. Bulgaristan’daki çete devleti, Birleşmiş Milletler kararıyla ve barış gücü kullanılarak devrilmelidir.” Kabaklı ayrıca, Türk basınının konuya yeterince ilgi göstermediğini de dile getirmiştir (Kabaklı, Tercüman 10 Temmuz 1986). Yazılanlara bakıldığında, konunun kamuoyunda son derece büyük bir hassasiyet içerdiği ve toplumun sinir uçlarına dokunduğu anlaşılmaktadır. Bu arada, konuya Türk basınında en fazla yer veren ve meselenin lokomotifliğini yapan *Tercüman* gazetesi ise, görevi biten Bulgaristan’ın Ankara Büyükelçisi Argir Kostantinov ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkan Yardımcısı Vladimir Pavloviç Orlov’a Bulgaristan Türkleri ile ilgili sorular yönelmiş fakat yanıt alamamıştır (Tercüman, 11 Temmuz 1986).

Bu arada, kendisinden altı aydır haber alınamayan Aysel Özgür’ün mesajı, mektup yazan dedesi kanalıyla ailesine ve böylece kamuoyuna ulaşmıştır. Dedesi ve babaannesiyile kalan Aysel’in durumu 7 Temmuz 1986 tarihli mektupta dile getirilmiştir. Dedesi, torununun sağlıklı ve hoş olduğunu söylese de “Başka yazacak çok ama gücüm yetmiyor. Az sözden çok şey çıkarın” (Tercüman, 25 Temmuz 1986) diyerek, durumlarının çok da rahat olmadığını satır aralarında izah etmiştir. 13 Temmuz’da ise bizzat Aysel tarafından bir mektup yazılmış ve 27 Temmuz’da Mudanya’daki ailesine ulaşmıştır. Ailesine duyduğu özlemi en yoğun şekilde aktaran Aysel, anne babasına isimlerinin değiştiğini, babasının Stoyan, annesinin ise Fana ismini aldığını yazmıştır (Tercüman, 7 Ağustos 1986).

Türk kamuoyunun önemli gündem maddelerinden biri haline gelen hadise 1 Eylül 1986 tarihli Meclis oturumunda da gündeme gelmiştir. Konuyu daha önce de Meclis gündemine getiren DYP Hatay Milletvekili Mustafa Murat Sökmenoğlu, Aysel Özgür’ün Türkiye’ye iadesi hakkında girişimde bulunulup bulunulmadığıyla ilgili Başbakan Turgut Özal’a sorular yönelmiş, cevabı yazılı olarak Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu vermiştir. Halefoğlu, Bulgaristan’ın yapıcı bir tutum takınmadığını belirtip şu açıklamayı yapmıştır:

“Bulgaristan’daki soydaşlarımızın varlığını inkâr eden ve uluslararası anlaşmaları göz ardı eden uzlaşmaz bir tutum takınmıştır. Bu durumda konu, Türkiye tarafından ilgili uluslararası platformlarda dile getirilmekte ve Bulgar hükümetinin soydaşlarımıza reva gördüğü zulüm ve baskıya son vermesi için tüm dost ülkelerin Bulgar hükümeti üstünde etkide bulunması istenmektedir. Ben de çeşitli vesilelerle yaptığım ikili ve çok taraflı temaslarda, Bulgaristan’daki soydaşlarımızın durumunu açıkça ortaya koyuyor ve desteklerini talep ediyorum. Uluslararası camia Bulgaristan’da olup bitenleri her geçen gün daha iyi anlamakta ve Türk azınlığa uygulanan baskılar insan haklarına saygılı tüm çevreler tarafından kınanmaktadır. Başta Batı alemi olmak üzere konuyu yakından takip eden İslam ülkeleri tepkilerini açıkça ortaya koymaktadırlar. Bulgar hükümetinin hatasını anlayacağını ve izlediği yanlış yoldan vazgeçeceğini ümit ediyoruz” (TBMM Tutanak Dergisi, 1.9.1986: 66).

2.2. Dış Dünyadaki Yankılar

Bu hadise üzerinden Bulgaristan’daki Türklerin durumu kısa sürede uluslararası platformlarda daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Helsinki İnsan Hakları Sözleşmesi Norveç Komitesi Genel Sekreteri Björn Funnemark, “Bulgaristan’daki Türk Azınlık” adlı bir rapor hazırlamıştır. Bulgaristan’ın hem insan haklarına hem de altında imzası bulunan Helsinki Sözleşmesi’ne aykırı davrandığını belirtmiştir. Bu meselenin diğer azınlık sorunlarından çok farklı olduğunu da belirterek amacın, “bir azınlığın başka bir milletin içinde eritilerek yaşatılması değil, tamamen yok edilmesi” olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, bu meselenin zamana yayılamayacağını ve bir an önce Bulgar yönetimine baskı yapılması gerektiğini söylemiştir (Tercüman, 24 Temmuz 1986). Uluslararası Af Örgütü de zorla isim değiştirme uygulamalarında yüzlerce Türk’ün öldürüldüğünün belgelendiğini açıklamıştır. Bunun dışında, İngiltere, İsveç, İtalya gibi Avrupalı devletlerle İslam dünyasından Kuveyt, Bulgaristan’da bulunan Türklerin yaşadığı zorluklara dikkat çekmiş, meselenin uluslararası arenada gündeme getirilmesi yönünde görüş belirtmişlerdir. Türkiye’nin beklenti ve isteği,

Bulgaristan'daki Müslüman Türklerin yaşadığı zulümlerin sona ermesiydi. Bu olmadığı takdirde ise Bulgaristan yönetiminden beklentisi ülkedeki Türklerin Türkiye'ye göçlerine izin verilmesiydi. Ayrıca, uluslararası toplumun Bulgaristan'a baskı yapması gerektiği vurgulanmıştır (TDA, 1986—09-27 / 8515-59682-19). Olayın dışarıdaki yansımalarına dair Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Rahmi Gümrükçüoğlu da bir değerlendirmede bulunmuştur. Aysel'in Bulgaristan'da yaşayan Türklerin çektikleri sıkıntıların müşahhas bir örneği olduğunu belirtmiş, İngiliz kamuoyunda konunun yakından takip edildiğini söylemiştir. Ayrıca, konunun İngiliz Parlamentosu'nda gündeme geldiğini ve verilen karar önergesinde Bulgaristan'ın imzacı olduğu sözleşmelere ve insan haklarına riayet etmesinin istendiğini ifade etmiştir (Tercüman, 31 Temmuz 1986).

Diğer taraftan, Başbakan Turgut Özal SSCB'ye düzenlediği resmî ziyarette, kendisi adına bir yemek veren SSCB Başbakanı Nikolai Rijkov'a Bulgaristan'da Türklerin yaşadıklarını detaylı bir şekilde anlatmış fakat mevkidaşından beklediği yaklaşımı görememiştir. Gözlemciler, SSCB Başbakanı'nın yaşananlardan "habersizmiş gibi" davrandığını ve Özal ile beraberindekilerin bu yaklaşımdan dolayı "hayal kırıklığı" yaşadıklarını aktarmışlardır (Tercüman, 30 Temmuz 1986). Ancak, SSCB'nin sorunları "yok sayan" politikasına karşın Bulgaristan, Türkiye'nin izlediği siyasetten ciddi şekilde rahatsızlık duymaya başlamıştır. Federal Almanya'nın önde gelen gazetelerinden Frankfurter Allgemeine Zeitung'da yayımlanan bir yazıda, Türkiye'nin baskılarının Bulgar yönetimini "sinirlendirdiği" ifade edilmiştir. Bu durumun, ülkedeki ekonomik sorunlarla birleşerek bir iç huzursuzluğa yol açtığının altı çizilmiştir (Yeni İstanbul, 2 Ağustos 1986). Bu arada, Lüksemburg'da bulunan inceleme, araştırma ve yorum ajansı Compass News Features, Bulgarların Osmanlı Devleti'nden ayrılma sürecinde de Türklere karşı "görülmemiş bir vahşet politikası" uyguladığını dile getirmiştir. Ayrıca, Türklere karşı izlenen bu politikada dinî nedenlerin de etkili olduğu ifade edilmiştir (Yeni İstanbul, 13 Ağustos 1986). Öte yandan Fransız haber ajansı AFP, 1988 Şubat'ında Yugoslavya'nın başkenti Belgrad'da yapılacak ve Türkiye'nin yanı sıra Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ile Arnavutluk'un katılacağı Balkan Konferansı'nda ana gündem maddelerinden birinin "etnik azınlıklar" olduğu ve Türkiye'nin Bulgaristan yönetimini ülkesindeki Türkleri asimile etmekle; Yugoslavya'nın da Bulgaristan ve Yunanistan'ın "Makedon Ulusu"nun varlığını tanınamakla suçladığına dikkat çekmiştir (Cumhuriyet, 29 Aralık 1987).

2.3. Aysel Özgür'ün Türkiye'ye Gelişi

Aysel Özgür'ün şahsında sembolleşen Bulgaristan Türklerinin durumu Türkiye ile Bulgaristan arasında tam anlamıyla diplomatik bir krize dönüştü.¹⁰ Türkiye, meselenin diplomatik yollardan çözülmesi için gösterdiği çabanın karşılığını komşusu Bulgaristan'dan göremeyince, o dönemlerde uluslararası ilişkiler literatüründe yeni yeni yer almaya başlayan "yumuşak güç" (Keyman) kavramını uygulama yoluna gitmiştir. Bunun için en etkili yöntemlerin başında o dönemin en büyük kitle iletişim aracı olan TV kullanılmıştır. Devlet kurumu olan TRT'nin televizyon yayıncılığında tek olduğu (Sevim ve Sevim, 2022: 329) dönemde burada yayınlanmak üzere bir dizi çekilmiştir. Senaryosunu Sevinç Çokum'un kaleme alıp Osman Fahir Seden'in yönetmen koltuğunda oturduğu "Yeniden Doğmak" adlı dizi¹¹ ilk bölümüyle 13 Aralık 1987 tarihinde ekrana gelmiştir.¹² Çokum, "Bulgaristan'da Türklerin yaşadığı acı olayları dile getirmeye" çalıştığını ifade etmiştir (Tercüman, 13 Aralık 1987). Diziyi birlikte Aysel Özgür'ün hikâyesi Türkiye'nin ana gündemlerinden biri olmuştur (Sevim ve Sevim, 2022: 329). Bulgaristan'da benzer sıkıntıları yaşayan Dünya Halter Şampiyonu Naim Süleymanoğlu da filmin yaşananların sadece küçük bir kısmını yansıttığını, "Bulgar zulmünün bütün şiddetiyle devam ettiğini" söylemiştir (Tercüman, 31 Aralık 1987). Bu arada sürpriz bir gelişme yaşanmış ve dizinin 20 Aralık'ta yayınlanan ikinci bölümünün ardından 27 Aralık'ta yayınlanması gereken üçüncü bölümü TRT tarafından yapılan "teknik bir arıza" gerekçesiyle Dışişleri Bakanlığı'ndan gelen ani bir emirle yayınlanmamış (Hürriyet, 28 Aralık 1987), yerine "Mavi Ay" isimli polisiye dizi gösterilmiştir (Cumhuriyet, 31 Aralık 1987). Dizinin yönetmeni Osman Seden yaptığı açıklamada, "Teknik bir arıza olamaz. Filmin bu bölümü çok ağırdı ve gerçekleri daha çok yansıtıyordu" demiştir. İsminin açıklanmasını istemeyen üst düzey bir devlet yetkisi, "Dışişleri Bakanlığı'na, Bulgaristan'ın Türkiye Büyükelçiliği'nce yapılan başvuru ciddi

¹⁰ Benzer durum Naim Süleymanoğlu'nun 1986'da Türkiye'ye gelişinde de yaşanmıştır.

¹¹ Dört bölüm olarak planlanan dizinin başrollerinde Aysel Özgür'ün annesini Aydan Şener, babasını İsmet Özhan oynarken, Aysel Özgür'ü ise Mine Çayroğlu canlandırmıştır.

¹² Dizinin isminin, Bulgaristan'ın "Yeniden Doğuş Süreci" politikasına bir gönderme olduğu izlenimi oluşturmaktadır.

bulundu. Dizinin plastik bir sanat ürünü ötesinde, bazı siyasi mesajlar içerebileceği endişesine kapılındı" (Hürriyet, 28 Aralık 1987) şeklinde konuşmuştur. Bir TRT yetkilisi ise "Teknik arıza giderildi mi?" sorusuna, "Teknik arıza mı vardı? Dizi yayından kaldırıldı" cevabını vermiştir (Cumhuriyet, 31 Aralık 1987). TRT'yi arayan vatandaşlar ise şu cevabı almışlardır: "Filmin ses bandı yırtıldı, mecbur kaldık." Fakat 24 Aralık günü Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi Minko Sladkarov, Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Nurver Nureş'i ziyaret ederek, dizinin iki ülke arasında zaten bozuk olan ilişkileri daha da olumsuz yönde etkileyeceğini ve Aysel Özgür dâhil diğer Türk çocuklarının bu şartlarda Türkiye'ye gönderilmesinin mümkün olmayacağını söylemiş (Hürriyet, 29 Aralık 1987) ve bu gerekçeyle dizinin yayından kaldırılmasını istemiştir (Hürriyet, 28 Aralık 1987).

Öte yandan, dizinin yayınlanmamasından dolayı tepkili olan ANAP'lı bazı milletvekilleri TRT Genel Müdürü Tunca Toskay'a bir telgraf çekerek dizinin yeniden yayınlanmasını istemişlerdir. TRT'den sorumlu Devlet Bakanı Adnan Kahveci ise basına yaptığı açıklamada, "Merak etmeyin herkesi tatmin edecek bir açıklama yapılacak" demiş fakat dizinin yeniden yayınlanıp yayınlanmayacağıyla ilgili bir açıklama yapmaktan kaçınmıştır (Tercüman, 30 Aralık 1987). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü İnal Batu da konu hakkında "bilgisi olmadığını" söylemiştir. Dışişleri bürokrasisinin sessiz kalması tepkilere de yol açmıştır. Örneğin, Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği Siyasi ve Kültürel Sorunlar Sorumlusu Mehmet Çavuş çok sert ifadeler kullanmıştır: "Türk Dışişleri'nin ağzına önceki gece bir parmak bal sürdüler. Onlara muhtemelen, televizyon dizisine konu olan Aysel dâhil 59 rehin çocuğumuzun bir kısmının daha Türkiye'ye gönderileceği vaadinde bulundular. Bizimkiler de zokaya gelen bir balık gibi Bulgar oyununa geldiler" (Cumhuriyet, 31 Aralık 1987). Vatandaşlardan da tepkiler gelmiştir. Hürriyet gazetesine arayan bazı vatandaşlar şu tepkide bulunmuştur: "Bulgaristan gibi bir ülkeden gelen baskılar yüzünden bu film kaldırıldıysa çok yazık. Bulgar zulmünün üçüncü yıldönümüne rastlayan gün, filmin kaldırılmasını kınıyoruz. Yetkililere soruyoruz: Yoksa Bulgarlardan mı korkuyorsunuz?" (Hürriyet, 28 Aralık 1987)¹³

Konu hakkında bilgisi olması kaçınılmaz olan isimlerin sessiz kalması dikkat çekicidir. Bir yönüyle Dışişleri Bakanlığının konudan habersiz olduğu ve gelişmelerin devletin çok üst düzey kesimi tarafından takip edildiği şeklinde yorumlar yapılırken, Türkiye ile Bulgaristan arasında bir "pazarlık" olduğu iddiaları da güçlenmiştir. Pazarlık masasında Aysel Özgür ve Bulgaristan'daki Türk çocuklarının ailelerine tesliminin yanı sıra¹⁴, bir yıl önce Türkiye'ye iltica eden Bulgaristan Türk'ü halterci Naim Süleymanoğlu'nun Seul'da düzenlenecek olimpiyatlara katılımının engellenmemesi ile ailesinin Türkiye'ye gidişine izin verilmesi olduğu tahminlerinde bulunulmuştur (Cumhuriyet, 31 Aralık 1987).

Tüm bu beklenti, belirsizlik ve bekleyiş arasında Aysel Özgür'ü taşıyan uçak 30 Aralık günü saat 23.10'da Atatürk Havalimanı'na büyük bir gizlilik içinde iniş yapmıştır. Aysel Özgür, kendisine 30 Aralık günü teslim edilen Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi Ömer Engin ile Türkiye'ye gelmiştir (Hürriyet, 1 Ocak 1988). Özgür bir süre sonra da Ankara'ya gitmiştir (Hürriyet, 31 Aralık 1987). Başbakanlık Konutu'nda Aysel Özgür ile basın karşısına çıkan Turgut Özal'ın yanında eşi Semra Özal, baba Salih, anne Fatma ve kardeş Mehmet Özgür'ün yanı sıra Naim Süleymanoğlu ile bir süre önce sığındığı Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği'nden gelen Mustafa Süleymanoğlu da vardı. Aysel'in "manevi kızı" olduğunu söyleyen Özal, (Tercüman, 1 Ocak 1988) konuşmasında, dizinin yayından kaldırılmasından dolayı kamuoyundan özür dilemiş ve "Bulgarlarla dizinin televizyonda gösterilmemesi doğrultusunda mutabakata vardık" diye konuşmuştur (Hürriyet, 1 Ocak 1988). Bulgaristan ile pazarlığın perde arkasını paylaşan Özal "Dışişleri'nden Bulgarların TV'de 'Yeniden Doğmak' dizisinin kaldırılmasını istediğini öğrendim. Tek şart ileri sürdüm: 'Eğer Aysel'i bize verirlerse diziyi kaldırırız.' Pazarlık başladı ve Çarşamba akşamı Aysel'i serbest bırakacaklarını kesin olarak öğrendik" demiştir. Ayrıca, "Aysel'in gelişi, Bulgaristan'da bulunan diğer parçalanmış aileler ve çocukların alınması için ilk adımdır" diyerek gelecek adına ümitvar konuşmuştur. Daha sonra Aysel'e duygularını anlatmasını istemiş

¹³ Bu tür açıklamaların yadırganamayacak bir duygusal yoğunlukta yapıldığı bir gerçekliktir. Ancak diğer taraftan, uluslararası meselelerde bazen kamuoyuna "yapılmak zorunda kalınan" açıklamalarla, kapalı kapılar ardında gerçekleştirilen görüşmelerin muhteviyatı mecburen farklılık gösterebilmektedir. Bu ise son derece doğal olarak kabul edilmelidir.

¹⁴ Daha önce Bulgaristan'a verilen 113 kişilik listeden 1987 sonu itibarıyla toplam 54 Türk vatandaşı Türkiye'ye gönderilmiştir Milliyet, 30 Aralık 1987.

ve o da kısık bir sesle “Anneme, babama ve Türkiye’me kavuştuğum için çok mutluyum” demiştir. Anne babası da mutluluklarını ifade etmişlerdir (Tercüman, 1 Ocak 1988).

Aysel Özgür’ün Türkiye’ye gelişinde Başbakan Turgut Özal’ın “payı” hakkında Oktay Ekşi köşesinden bir eleştiri yazısı kaleme almıştır. Özal’ın daha önce de bazı isimleri benzer şekilde diplomatik yollarla “kurtardığını” söyleyen Ekşi, Başbakan’ın resmî sıfat ve görevleriyle zor bağdaştırılacak kadar “duygusal” davrandığını ifade etmiştir! Bu hikâyede Özal’ın payını belirtmekle birlikte önce, konuyu gündeme getiren basının, açlık grevinde bulunan ailesinin ve TRT’nin hizmetlerinin unutulmaması gerektiğini dile getirmiştir (Ekşi, Hürriyet, 1 Ocak 1988). Ergun Göze ise bu olayın son derece önemli olduğunu; devletin yapamadığını bir dizinin yaptığını fakat onun da kaldırıldığını ifade etmiştir. Ancak her şeye rağmen, gelişmenin olumlu olduğunu belirtmiş ve meseleye daha bütüncül bir şekilde bakılması gerektiğini dile getirmiştir:

“Asıl dava, Türklük âlemi, Türk varlığı, dünyanın her yanındaki Türklerin gönül birliği. Hem şimdi Dışişleri’nin elinde öyle bir dizi var ki, isteğini kabul etmeyen Bulgar’ı ‘Oynatırım diziyi ha’ diye yola getirebilir. Bulgar’ın şu korkusu da dizinin ne kadar haklı ve gerçekçi olduğunu bir daha ortaya koymaktadır” (Göze, Tercüman, 1 Ocak 1988).

Türkiye, Bulgaristan Türklerinin durumunun simgelerinden biri haline gelen Aysel Özgür olayı üzerinden meseleyi uluslararası arenaya taşıma girişimlerine hız vermiştir. Bu kapsamda ANAP Başkanlık Divanı, Bulgaristan’a baskı uygulanması için Uluslararası Af Örgütü, Avrupa Demokratik Birliği, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komisyonu’na başvurma kararı almıştır (Tercüman, 2 Ocak 1988). Esasında, Naim Süleymanoğlu ile Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları uluslararası toplumda duyulur hale gelmiş, Aysel Özgür ile bu durum pekişmiştir.

Sonuç

Yüzlerce yıl Osmanlı Devleti idaresinde yaşayan Bulgarlar, 1789 Fransız İhtilali’nin ardından dünyada etkili olmaya başlayan milliyetçilik ideolojisinin tesiriyle ayrılıkçı faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Önce 1878’de Bulgaristan Prensiği kurulmuş ardından 1908’de Bulgaristan Krallığı bağımsızlığını ilan etmiş ve 1909’da da Osmanlı Devleti bunu kabul etmiştir. Bundan sonraki süreçte, Bulgaristan’daki Müslüman Türklerin durumu zorluk ve sıkıntıları içinde barındıran bir mesele olmuştur. Cumhuriyet’in ilanının ardından da sorunlar devam etmiştir. İki devletin, II. Dünya Savaşı’nın bitimiyle birlikte Soğuk Savaş Dönemi’nde ayrı bloklarda yer alması Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları zorlukların katlanarak artmasına neden olmuştur. Komünist rejimin “Bulgarlaştırma” politikası ülkedeki Türk azınlığı asimile etmeye yönelikti. Bu politika kapsamında özellikle Türklere Bulgar isimlerinin verilmesi projesi kimliklerini silme noktasında çok kritik bir adımdı.

Bulgaristan Türklerinin adeta kapana sıkıştırılarak Türkiye’ye gitmelerinin neredeyse imkânsız hale gelmesi, Türkiye’ye gidenlerin ise tüm aile bireyleri ile değil, geride bir “rehine” bırakmak mecburiyetinde kalmaları işleri içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Bulgaristan Türk’ü halterci Naim Süleymanoğlu’nun 1986’da Türkiye’ye iltica etmesi uluslararası camiada çok büyük ses getirmiş ve ülkedeki Türklerin yaşadıkları sıkıntılar daha bilinir olmuştur. Bu dönemde tıpkı Naim Süleymanoğlu gibi, Bulgaristan Türklerinin adeta simgesi haline gelen bir diğer isimse Aysel Özgür olmuştur. Ailesinin 1983 yılında Türkiye’ye gelerek seslerini duyurma çabaları hem devlet hem kamuoyu nezdinde karşılık bulmuştur. Ancak Aysel’in ailesinden yıllardır uzak kalışı ve kendisinden haber alınmasında yaşanan sorunlar Türkiye ile Bulgaristan arasında mevcut gergin diplomatik ilişkileri daha da germiştir.

Ancak Bulgar yöneticilerin diploması masasındaki uzlaşından uzak tavırları 13 Aralık 1987 tarihinde TRT’de ilk bölümü yayınlanan ve Aysel Özgür üzerinden Bulgaristan’daki Türklerin hikâyesini anlatan “Yeniden Doğmak” dizisi ile değişmiştir. Türkler aleyhine olan mevcut tablo dizinin ilk iki bölümünün yayınlanmasıyla Türkler lehine dönmüştür. Dizi, uluslararası diplomaside “yumuşak güç” olarak etkisini güçlü bir şekilde göstermiştir. Bunun üzerine Aysel Özgür çok kısa bir sürede Türkiye’ye gelmiştir. Ve 1989 yılı itibarıyla 300 binin üzerinde Türk nüfusu Türkiye’ye gelme imkânı bulmuştur.

Tarihin her devrinde görülen ve içinde her daim meşakkati barındıran göç olgusu kimi zaman büyük

travmalara da sebep olmuştur. Yakın dönem Türk tarihinde görülen Balkan Savaşları sonucu gerçekleşen Anadolu'ya göç ile Türk-Yunan Mübadelesi sonrası Türkiye'ye gelişler de geleni ve onu karşılayana önemli şekilde etkilemiştir. Bulgaristan'dan 1980'lerde Türkiye'ye gerçekleşen göçler de aynı şekilde bu coğrafyanın şekillenmesinde ciddi bir etkiye sahip olmuştur.

Sonuç olarak bakıldığında, yaklaşık kırk yıla yakın bir süredir Türkiye'de yaşayan ve burada yeni bir hayat kurup Türkiye'nin ekonomik ve sosyo-kültürel yapısına büyük katkılar sunan Bulgaristan Türklerinin 1980'lerdeki simgelerinden biri olan Aysel Özgür Olayı, Bulgaristan'daki Türk azınlığın o dönem yaşadığı sıkıntıların dünyaya duyurulmasına aracılık etmiştir. Türkiye'nin Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı Blok'unda yer almasının da etkisiyle, komünist rejime karşı Batılı devletler Bulgaristan Türklerinin yaşadıklarının kabul edilemez olduğunu dile getirmişlerdir. Meseleye bu çerçeveden bakıldığında, insani dramların siyasi konjonktüre göre şekillendiği bir dünya gerçeği ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu gayriinsani yaklaşımın izleri günümüzdeki farklı olaylarda da görülmektedir.

Yazar(lar)ın Beyanı

(Bu bölümde aşağıda verilen başlıklara göre araştırmadaki katkı düzeyiniz ve rolünüz, çıkar çatışması beyanı, teşekkür ve aldığınız destekleri belirtmeniz gerekmektedir.)

Araştırmacıların katkı oranı beyanı: -

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul iznine gerek yoktur

Çatışma beyanı: Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve teşekkür: Çalışma herhangi bir destek almamıştır. Teşekkür edilecek bir kurum veya kişi bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Atasoy, E. (2011). Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılındaki Zorunlu Göçü, *Coğrafya Dergisi*, Sayı: 21, 1-17.
- Burma, M. (2012). Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 67-90.
- Çakmak, S. (2022). 1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünün Nedenleri ve Sonuçları: Belene Kampı, *International Academic Social Resources Journal*, Vol: 7, Issue: 39, 784-792.
- Coşkun, Demirtaş, B. (2001). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bulgaristan'ın Dış Politikası (1989-2000), Derleyenler: Ömer E. Lütem- Birgül Demirtaş Coşkun, *Balkan Diplomasisi*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Cumhuriyet
- Dayıoğlu, A. (2005). *Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Değerli Sarıkoyuncu, E. ve Karakuzu, H. (2016). 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 57, 313-342.
- Demirhan, H. (2019). Bulgaristan Türklerine Uygulanan Zorla İsim Değiştirme Kampanyası ve Türk Basını (Aralık 1984-Mart 1985), *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17, 252-272.
- Doğan, Ş. (2020). Rus Kaynakları Işığında Bulgaristan'ın Bağımsızlık İlanı, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, 305-329.
- Ekşi, O. (1988). "Kurtarıcı Özal", *Hürriyet*, 1 Ocak 1988.
- Göze, E. (1988). "Aysel Geldi", *Tercüman*, 1 Ocak 1988.
- Lewis, B. (2009). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (Boğaç Babür Turna, Çev.), 2. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Kabaklı, A. (1986). "Çete Devleti", *Tercüman*, 10 Temmuz 1986.
- Kamil, İ. (2016). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 31-65.
- Kemaloğlu, İnginar, A. (2012). *Bulgaristan'dan Türk Göçü*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Keyman, E. F. Yumuşak Güç, 25.05.2024 tarihinde https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/yumusak_guc#:~:text=Yumu%C5%9Fak%20g%C3%BC%C3%A7%20%20diplomasi%2C%20stratejik,politikalar%C4%B1n%C4%B1%20etkileyebilme%20kapasitesini%20ifade%20eder adresinden alındı.
- Kinross, L. (2020). *Osmanlı İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü*. (Meral Gaspıralı, Çev.), 6. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Lütem, Ö. E. (2000). *Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989*, Cilt: 1 (1983-1985), Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları. Hürriyet Milliyet
- Savrun, E. (2018). Modern Milliyetçilik. Hasan Acar (Ed.), *Milliyetçilik Tipolojileri*, (3-26). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sevim, S. ve Sevim, Bilgen, A. (2022). "Sizler de Unutmayın Beni Türkiye'deki Kardeşlerim":
- Yeniden Doğmak Dizisi ve Duygu Politikası, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 17 – Sayı 2, 327-345.
- Simeonov, A. A. (2019). Bulgaristan'da Türk Azınlığa Uygulanan Şiddet (1944-1989): Galtung'un Barış Modeli

Bağlamında Bir İnceleme, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, 496-509.

Özgür, N. (2004). 1989 Sonrası Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, 3. Baskı, *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları.

Pınar, M. (2016). Tek Parti Döneminde Pomaklar (1923-1946), *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: XXV, 803-835.

Tahir, A. N. (2009). 1945 Sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikası, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Tahir, A. N. (2015). Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 5, S: 41, 578-587.

Tamer, R. "Küstah Bulgar...", *Tercüman*, 4 Nisan 1985.

Tamer, R. "Aysel", *Tercüman*, 11 Temmuz 1986.

TBMM Tutanak Dergisi

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), MGM, Belge Tarihi: 29.01.1945-00.00.0000.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 1986—09-27 / 8515-59682-19; 1986-12-14 / 8515-59682-62

Tepealtı, F. (2020). *Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye*, Ankara: Pegem Yayınları.

Tercüman

Vatan

Uzgel, İ. (2010). Balkanlarla İlişkiler, Editör: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt: 2, 12. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yavuz, R. (2019). Bulgar Milliyetçiliği ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 221-232.

Yeni İstanbul